

VÁSÁR, PIAC, MÉRTÉK

VÁSÁROZÁS

Szeged éppen földrajzi helyzeténél fogva ősrégi vásárváros. Polgárainak vásártartási és szabad közlekedési jogát középkori királyaink többször megerősítették. Só-, bor-, jószágkereskedelméről, az 1522. évi tizedjegyzékben tükröződő, sokszínű gazdasági életéről már szólottunk.

1498-ban újítja meg II. Ulászló Szeged szabad királyi városi kiváltságát, ami egyúttal *Alszeged* és *Felszeged* középkori autonómiájának végét, egy várossá egyesülését jelenti. Szükség volt új vásártartási jogra is. A sokadalom helyét a Város szívében, a *Latrán* néven emlegetett fórumon jelölték ki. Ez nyilván a mai Széchenyi tér délkeleti része és a hídfő tájéka között volt. Az oklevél hátán olvasható, egykorúnak látszó, magyar nyelvű följegyzés szerint: *Lattoryan Wzzayan Sokadalmat nytta volt lenni*. Még egy, későbbi ráírás: *Az barom vasarrul Szent Luca napján*.¹

A Város a hódoltság idején is híres kereskedelméről, vásáraitól, gazdasági virágzásáról. Szörványos, de általánosítható utalásokból jó képet kapunk a török idők szegedi piacának, vásárainak jellegzetességeiről.

A ruházati és élelmezési iparra utaló néhány nagykőrösi adat: 1640. *Attunk Szögeddē 2 bokor csizmára 4 ft*. 1647. *János deák által Mező-Szegeden ajándékban való darutollakat vásáltattunk 22 ft 40 d*. 1680. *Oláh János uramnak prokator Laczkovics István számára vásároltunk Szegeden: Két róka bélést 20 t(allér), két paplant 7 t. Pamutot 1/2 t. Harmincadja 50 d*.

1636. *Herczeg Istvánnak hozattunk Szögeddül uraknak való sós halakat 4 ft 35 d*.²

Más összefüggésekben bővebben szólunk a Város egykorú jószágvásáraitól, hajdani nagyhirű fazekasságáról, céhes mesterembereinek vásározásáról. Egyébként a középkori szegedi céhesség a körülmények kényszerítő hatására elvesztette szigorú kötöttségét, zárt jellegét és csak a XVIII. század folyamán hasonlóan ismét a királyi Magyarország, illetőleg Európa céhesvilágához.

Vásáraink a hódoltság idején is messze földön híresek voltak. Maga a török is gazdaságpolitikai megfontolásokból iparkodott, hogy minél sikerültebbek legyenek. Rozsnyó városának levéltárában őrzik a következő invitáló levelet (1652), nyilvánvalóan szegedi deák kezeírását:

Mi az hatalmas győzhetetlen császár szögedi tartományának gondviselő urai Amhat Buliuh pasa és Mehmet Buliuh pasa az rosnói és ott környül levő Kalmár és áros kereskedő dűszes emböröknek köszönetünk után illendő jó akaratunk ajánlását. Mivelhogy Isten akaratából az itt Szögedön leendő országos vásárnak üdeje, tudnia illik a reánk következő szent György napja elközelget, akaránk értétekre adni, hogy kiki közzületek arra a megírt vásárra szabadon és minden tartózkodás nélkül eljöhessen. Mely vásárban mi tisztességes úri embörségünkre és igaz török hitünkre fogadjuk, hogy senki közzületek, mások adósságukért vagy vétükükért, sem egyéb semminemű okokért meg nem háborgattatik,

¹ Reizner IV, 87, 89.

² Hódoltsági Okmánytár. Passim.

hanem mi az hatalmas győzhetetlen császár törvényében megíratott egy igaz harminczaddal megelégedvén, úgy cselekszünk mindenekben, a mint a közönséges igazságnak útja mutatja. Háborgatások is, ha kik lennének, azok ellen is hatalmasok leszünk. Melyről adjuk ez pöcsétes levelünkben tisztességes úri embörségünket és igaz török hitünket zálogul, bizonyosságul. Adtuk Szöged várában Anno, 1652. 16. Martii.³

Hasonló levél szólt (1685) a kecskeméti vásárosnéphez is;

Minthogy ez előtt való levelemmel már egyszer tudósítottalak benneteket, hogy amint ennek előtte való időkben szokás volt, itt Szegeden az országos vásárnak létele, azért kérlek Benneteket mint jámbor gazdákat, mivel ugyan bizonyosan leveleket küldtek hozzánk Nándor Fejérvárrul, hogy ők nyilvánosságosan eljönek, sok szép drága portékával, és külömb külömbféle drága árukkal, fel felessen pedig, mivel ugyan tizenöt hajó a ki jön. Azért jó akaró becsületes bírák és polgárok, akarom, hogy tudotokra légyen, hogy bizonyosan léssen vásár, im azért mint jámbor gazdákat, és becsületes Kecskeméti Városának mostani főbírját és polgárit kérem szeretettel jövődöbéli szolgálatomért, hogy ott körül levő városoknak, faluknak tegye hírré, hogy bizonyosan léssen vásár, és hogy az hajók is nyilvánosságosan ide érkeznek ez jövődö hétfőre, hanem ti is jámbor gazdák minden tartóztatás nélkül bizván eljőjetekek, mivel légyen Istennek hálá, most nem hallatik afféle rossz hír, akitül kellene félünk, hanem jó hireink hallatnak most, azért Kegyelmetek is minden bizonnal eljövén, mint ennek előtte való időkben, én is úri hitemre mondom, minden tehetségem szerint mondom, hogy veletek lésezek, és minden igyekekben megoltalmazlak, csak ti is ezen levelemmel tegyetekek hírt a többi helyekben is, engem is az Isten megtartván, igyekezem mint jámbor gazdáknak szolgálni. Ezek után Isten velünk.

Költ Szeged várában die 18, Aprilis 1685. Szegedi Tartománynak mostani földesura Mankocs Csorbacsia szolgál szeretettel.

Kérem pedig Kegyelmeteket kecskeméti, körösi, ceglédi, jászberényi, gyöngyösi, és több körül levő becsületes bírák s polgárokat, hogy ezen levelemet olvasván és postámnak hitelt adván, jó barátim gyöngyösi bírák, kérem kegyelmeteket, hogy ha majd mód léssen, tegyen hírt a rimaszombatiaknak, és jósontziaknak is, és ha ugyan bizonyosan meg tudgyuk hogy eljönnek, várakoztatni fogjuk a vásár idejét.⁴

A szegedi vásárokon ezekben az időkben raguzai latin, konstantinápolyi török kalmárok is megfordultak. A török kereskedelmi kapcsolatok még a XVIII. században is virágzanak.

A vásározás valamikor nem volt veszélytelen, ezért a debreceni tanács 1667-ben így határoz: *szegedi vásárra menő kereskedő rendekent minden felől az tolvajok fagztatván, szükségképpen segítséggel kell mellettek lenni és minden tizedből egy szekeretrendelvén s puskásokat is melléjek, minden tizedből egy-egy lovast kell állatni s utca-szerűen kell fizetni nekik.⁵*

Itt szólunk mindjárt Tömörkény nyomán⁶ arról, hogyan alakult ki nyilván már évszázadok óta a vásárosok védekezési módja. Régi szokás volt, hogy „*csoportosan járjanak hazafelé, harminc-negyven kocsi egy csomóban. Régibb időben fegyvert is inkább viseltek, a kocsi oldalán is volt legalább egy vasvilla. Ma egészen fegyvertelenül járnak. Ritka, aki pisztolyt visz magával, de csak olykor ijesztgetésül puffogtattak vele...*”

A rablás megszokottabb módja az, hogy az áruval megrakott kocsi mikor az országúton elhalad, az árokból a sötétben a tolvaj utána lopódzik, jó éles késével a hátulsó ponyvát és a köteleket szétvágja és a kocsi után futva, két kézzel húzgálja le róla a ruhafélét, amiket szerte dobál az országút két szélére. Így aztán társaival összeszedi.

A haladó kocsi zörgése elnyeli azt a zajt, amit a rablás okoz. Az egész napi fáradtság után különben is álmosan bóbiskol a kocsin mindenki. Vannak ha hallják, sem merik meghallani.

A másik módja a rablásnak, hogy megállítják a kocsit. A fuvaros nem mer a lovak közé vágni, mert attól fél, hogy a rabló kést dőf a lovába. Gyorsan leveszik a lábát és tovább eresztik a kocsit.

*

³ Mikulik J., Magyar kisvárosi élet. 1526—1715. Rozsnyó 1885. 277. Címzése: *Adassék ez levelünk az rosnói és ott környül levő kalmár áros kereskedő dűszes embööröknek kezűkben híven.*

⁴ Hornyik II, 426.; Oltvai 51.

⁵ Reizner III, 495.

⁶ Munkák és napok. 229.

I. Lipót felújította a Városnak Szent György vitéz és mártír (ápr. 24.) és Szent Mihály arkangyal (szept. 29.) napjától kezdve 8 napig tartó, ősi vásárnyitási jogát (1690).⁷ Ehhez III. Károly még Domonkos (aug. 4.) és András (nov. 30.) napjaira országos, a hét szerdjára és szombatjára pedig hetivásár tartását engedélyezte.⁸ A havibúcsú (aug. 5.) miatt a *nyári vásárt* Ignác napjára (júl. 31.) hozták előre.

A szegedi országosvásárok napjai, illetőleg hetei a századfordulón: Dónát (febr. 17.), György, Ignác, Mihály, András. Eszerint tehát volt Dónát-napi, Szent György-napi, másként *zöldvásár* (rendesen május első vasárnapján), nyári vásár, amelynek végén a kirakodó vásárosok nyomban Alsóvárosra a havibúcsúra mentek, továbbá a Szent Mihályi-, és Szent András-i- vásár. A kirakodó vásárok általában pénteki nappal kezdődtek és egy hét múlva szombati nappal zárultak.

A szegedi vásárookra sajátosképpen alig marad el az eső. Mint tréfás bosszúsággal mondják, az esőt lakodalomba hívták. Azzal tért ki előle, hogy nem mehet, mert Szögedében vásár lesz. Neki ott a helye.⁹

Az *országos vásár*, hajdani nevén *szabadság*, *szegedi szabadság* rendjére a Tanács választott embere, a *iudex fori*, vagyis *vásárbíró* ügyelt. Hivatali esküje így szólt:

Én N. N. esküszöm az egy élő igaz Istenre, Attya, Fiú, Szentlélek, tellyes Szent Háromságra, Boldogságos Szűz Máriára és Istennek minden szenteire, hogy ezen esztendőben vásárbírói hivatalomnak mindenekben tehetségem szerint kívánok minden restség nélkül eleget tenni. Piatzra és kereskedőkre szorgalmasan vigyázni fogok, a kik ezen nemes szabad királyi Városban valamit el adni behoznak, azoktul sem többet, sem kevesebbet, hanem csak az nemes Város privilégiuma és statutuma szerint a szokott állás- vagy hely pénzt és más adni szokott műveket, minden Attyafiság, sógorság, komaság, szomszédság, igéret, ajándék, félelem, haragtartás kívül igazán megvenni, egybenhordani igyekezők és az ilyen jövedelemből nem fordítok magam szükségére csak egy pénzt is... Belőle semmi kereskedést nem indítok, sem pedig másnak Interesse (=kamat) ki nem adom. Isten engem úgy segéllyen, Boldog Asszony és Istennek minden szentjei!¹⁰

A vásár a XVIII. század folyamán az egyes városrészek templomaiban bemutatott misével kezdődött. A város pallosjogának bizonyosságául és elrettentésül a vásárok idejére a hóhérbárdot kitűzték a tanácsolóházra.

A *vásárnyitást* a főbíró és tanács jelenlétében a vásárbíró ünnepélyesen hirdette ki.¹¹ A Tanács jó vásárok után, így az 1722. évi Szent Mihály-napi vásárt követően három napig vendégeskedett. A várparancsnoknak karácsony és húsvét mellett, vásárok idején borjút, malacot vettek vásárfiába, hogy az átkelő katonaság között „jó commandot tartson”, a garázdálkodásokat akadályozza meg.¹²

A XVIII. század folyamán újjászülető Városnak élénk iparra, látogatott vásárookra volt szüksége. Mindent elkövetett, hogy közigazdasági önállóságát fejlessze és virágzó helyi termelési, ipari ágakat teremtsen. Csakugyan: Szeged céheinek nagyrésze kezében tartotta messze vidék ipari életét. A szegedi borbély, kalapos, kötélverő, lakatos (benne az órás, puskaműves, sarkantyúkészítő, bádogos szakma), magyarszabó, pék anyacéhek alá tartoztak Csongrád, Csanád, Bács-Bodrog, Torontál megyék, olykor Arad és Temesvár városok fertálycéhei is.

E céhekben, sőt rajtuk keresztül Szeged társadalmi és közigazdasági életében hosszú ideig a bevándorolt németeknek volt jelentős szavuk és helyzeti előnyeiket a bennszülött magyarság csak a század vége felé kezdte kiegyensúlyozni. A törzsökös szegedi nép a céhes képesítéshez nem kötött szabadiparokban ragadta magához a ve-

⁷ Reizner IV, 218.

⁸ Reizner III, 501.

⁹ Hagyományok I, 164.

¹⁰ Kovács J. Szegedi emlékek. 24.

¹¹ Uo. 30.

¹² Reizner III, 132.

zetést. Ezek a foglalkozások ősi, még a hódoltság idején kialakult szokásjogon nem tömörültek céhekbe, pedig az ország más vidékein, városaiban csak céhközösségekben működtek. Ilyenek a halászsok, hajóácsok, hajósok, vízi- és később szélmolnárak, talicskások, zsendelyvágók, szappanfőzők, paprikások. Ezekben az iparágakban a háziipar válik árutermelővé, sokszor országos jelentőségűvé.

A századfordulón Dugonics már nagy örömmel szemlélheti¹³ szülővárosának előrehaladását:

„Ki hinné? Egy valamire való kerti gyümölcsöt, mely itten termett volna, a piacon soha látni nem lehetett. Ha csak egy halász hajó kívántatott is, a mi a vizek mellett el kerülhetetlenül szükséges, Pestre kellett azért menni. Mái nap pedig, boldog Isten, mely ellenkezőképpen vagyon a dolog... Halász hajók mellett leg szebb s leg híresebb gálya hajókat épít. Száraz és vízi malmokkal Bánátot és Bátskát meg rakja. Zsendelt, létzet, deszkát milliommként készít és adogál az idegeneknek. Szekeresseinél az Ausztriai Tartományoknak nagy része esméretes... Piatza ennek a Városnak termékenyebb esztendőben, a kellemetesebb s ritkább gyümölcsük mindenféle nemeivel Olasz országot inkább, mint az Alföldet ábrázolja.”

A napoleoni háborúk hatalmas gabona-, takarmány-, dohány- és gyapjúkonjunktúrát teremtenek Szegeden, azonkívül itt hajózzák be a Tiszántúl és Temesköz messze vidékeinek mezőgazdasági javait. Az eddigieknél is nagyobb arányokban bontakozott ki a vízi és a szárazföldi fuvarozás.

A század folyamán egyrészt a puszták, járások feltörésével, a folyton terjeszkedő tanyásodással, másrészt a vasútépítéssel kezdődő hazai gabonakonjunktúra Szegedet nevezetes búzapiaccá és malomvárossá, egyéb élelmiszeripari központtá (paprika, szalámi) tette, ez már azonban a vásározás világából fokozatosan átvezet a kapitalista vállalkozás körébe, amelynek vizsgálata itt nem lehet főadatunk.

A vásárral kapcsolatosan számos szólás is termett, egyikük-másikuk közismert. *Mindönki a maga búrit viszi a vásárra*: a kockázatot mindenkinek vállalnia kell. *A pokolban is esik néha vásár*: nyugodt körülmények között is történhet valami galiba. *Eb a vásár völvő nélkül*: hiába van eladó, ha vásárló nincs. *Kecske sē mōnne a vásárba, ha nem űtnék az inát*: kényszer alól nincs kibúvó.

A vásári, főleg eladási fortélyok szülték a kétszínű, ravasz embert jellemző *vásárhitű*,¹⁴ *vásáros* kifejezést. Palotás Fausztin írja: „A tanyák népe közt régi öregeknek még régibb mondása: „Városi legénynek vásáros a szíve... hamis a lelke, vagy hát vásáros a szíve.”¹⁵

*

A szegedi parasztság szorgos életében, munkájában nagy esemény volt a vásár, főleg a *jószágvásár*: akár eladás, akár vétel. Eladni inkább csak helyben vagy a közeli Dorozsmán, Kisteleken, Szőregen adott el. Viszont lovat, tehenet vásárolni eljárt Hódmezővásárhely, Makó, Szabadka, Majsa, Halas sokadalmaira is. A vásárra induló legtöbbször megkérte valamelyik tapasztalt rokonát, szomszédját, jóbarátját, hogy tartson vele, mert *több szöm többet lát*. Óvakodott a minden hájjal megkent kupecoktól és cigányoktól, ismeretlen közvetítőktől, mert joggal félt, hogy ő húzza a rövidebbet. Olykor az asszony is elkísérte, de az egyezkedésbe nem szólt bele, az áldomásívásban nem vett részt.

A jószágvásárnak színes, archaikus hagyományvilága volt, amelynek töredékei maig tartják magukat.

¹³ Példabeszédek és jeles mondások I, XIII.

¹⁴ *Etelka* I, 335.

¹⁵ *Palotás F.*, Tanyai történetek. 61.

Az eladásra szánt jószág után Kálmány följegyése szerint visszakézből port szórtak. Mások vályút tettek a kapuba és a jószág farát sütőlapáttal verték, hogy majd elkeljen.¹⁶ A tápaiak hasonló célzattal felsöpörték az udvart, hogy a jószág ne találjon vissza, akadjon gazdája. A népükből települt Harkakötönyben a vásárra induló gazda után, hogy boldoguljon, ezt kiáltják: *szarok a szöröncsédre!*

Tömörkény a rókusi állomás mögötti nyomáson tartott baromvásár, a *vásárállás* sokadalmát a századforduló táján így¹⁷ jellemzi:

„Érdemes elnézelődni s találgatni, hogy ugyan melyik kocsi honnan jött. A hosszú szekerek, azok mind svábok. Azoknak a kisafája nincs úgy odaszögezeve, mint a magyar kocsiké, hanem mozog. Ezt azért tartják jónak, hogy így a ló nem csalhat, egyiknek ép annyit kell húzni, mint a másiknak. A szög, amin a fa mozog, nem szög, hanem egy darab vasból készített kalapács, Amivel, ha útközben a kocsival baj esik, mindjárt javíthatni lehet... A kocsik a csodálatos vékony kerekkel, az mind magyar, de azokban is van különbség. Amelyik előtt szépen kefélt, ragyogószőrű drága lovak állnak, az szentesi vagy vásárhelyi. A kóccal fódott hám pedig leginkább román gazdát jelent. Ilyen keveredések vannak itt berlini lókereskedőtől balkáni kupecig. Széleskalapú magas gazda fekete zsinórral varrott fehér szőrruhában... Ruhájáról székelynek lehetne nézni, csak éppen abban látszik meg a szerb-sége, hogy a magyar szó igen gyorsan esik ki az ajkai közül.

Jönnek amott sötét magyarba öltözött pörgekalapos férfiak, kövér, zömök valamennyi, beállhatnának kovácsműhelybe üllőnek. Magyarul azonban nem beszélnek, mert bolgárok ezek... Besse-nyő tájáról, vagy amiként itt neveznék szokták őket *bogarak*.”

Az eladó és vevő közötti egyezséget máig a *kézfogás* pecsételi meg. Ez régebben sokkal ritkább volt, mint manapság: volt valami elkötelező, ünnepélyes jellege. „Valaki elvágja — írja¹⁸ Tömörkény — az összefogott kezeket, miután elvágás nélkül a fogadás nem érvényes. Az elvágás jelzi ugyanis, hogy a fogadást nem négy szemközt kötötték, hanem ott volt a harmadik is, az elvágó, tanúnak.”

A fizetés mindig készpénzben történik. Ilyenkor a vevő a vételárból visszakér egy kisebb összeget, egy-két forintot és ezt vagy a koldusnak ajándékozza, hogy imádkozzék a jószág megmaradásáért és hasznosságáért. Vannak még manapság is olyanok, akik viszont a templomban a Szent Antal perselyébe dobták. Akadtak alsóvárosi gazdák, akik a lucapogácsába sültött pénzt eltették, de amikor arra került sor, a jószág vételárába befizették.

Az eladott jószággal föltétlenül velejárt a *kötőfék*, de a rajtamaradt csengő is. Ha a felek nem tudnak róla, a körülállók figyelmeztetik őket. A kötőfék átadásának eredetileg mágikus háttere lehetett, erre azonban már nem emlékeznek.

Ha a gazda kocsiját, lovát mindenestül el akarta a vásárban adni, akkor az ostorszój végére szalmacsövát kötött. Ez annyit jelentett, hogy *ustorhőgyig mindön eladó*.

Egyezés után következett a duttyánban, vásári lacikonyhában ivott *áldomás*, miközben kölcsönösen mondogatták: *adjon Isten szöröncsét, áldást adónak, vövénynek!* Az ivásban az ott settenkedő koldusembereket is részeltették, akik szintén az előbbi jókívánságot hajtogatták.

„Jönnek ám befelé — folytatja tovább idézett írásában Tömörkény — a koldusok is. Az igazán csúfság volna, ha ők elmaradnának, mert pénzosztásban minden jóravaló embernek csak ilyenkor telik kedve...”

Ilyenkor „a pikula és a tekerő hallgatott, mert míg koldus jár bent, nem szokás a nótadal, hogy hagy hallatssanak az áldások... Csönd... van ilyenkor. Mígnem egy ember a nagy némaságban a fogai közé dugja a bicska hegyét és amellől így vél:

— Ennyi áldás mögér egy pénzt...

Az egész sátor fejbőlintása tanú rá, hogy igenis, ennyi áldás egy pénzt, egy kis pénzt megér.”

¹⁶ Szeged népe; *Kálmány L.*, II. 109, 110.

¹⁷ Célszerű szögény embörök. 38.

¹⁸ Vizenjárók. 61.

A koldusok a sok kínálgatás során olykor részegre itták magukat.

Innen a szólás, hogy akkor igen jó termés várható, ha *a kúdosok a zödvásárba a sárba verik az órukat*”, vagyis ha a vásárt az aranyat érő májusi zápor megáztatja.

A múlt század végén Cserzy Mihály írja le, hogyan zajlott le egy lóvásárlás, és milyen volt a szegedi lókupec:

„Cszimában, bársony nadrágban, amelynek szárán alól csontgombok fehérlenek, továbbá rövidlajú kabátban, kisszélű pörge kalapban és ami a módot leginkább sejteti: arany óralánccal . . .

Ezen jellegzetes öltözkékhöz hozzájárul azután még a lovagló-ostor. A járásuk kevély, a beszédjük nyers. Kurtán szólnak és módfölött értenek a lóbecsüléshez.

Elsőbbet körülnézik a venni szándékolt állatot, a nyakát, a lábait, továbbá a fogait és az egész testállását. Azután a szemét vizsgálják meg, nem hályogos-e. Mert van a lónál is belső hályog, ami így kívülről nem látszik. Ezért a kupec kendőt lobogtat a szeme előtt, amitől az egészséges ló hunyorgat a szemével, a hályogos szemű ellenben csöndesen marad. Ezt azután szó nélkül ott is hagyja. Végül megsimogatják a szőrét, megveregetik tenyerükkel a farát, végre horpaszon ütik az ostorbottal. A ló meghegyezi a füleit és oldalát néz ezen nyájaskodásra, közben pedig megugrik. Néha kisebbet, néha nagyobbat. Kerülködik, amelyik rá se hederít az ütésre. No, ez bizonyára rossz ló. Ez pedig fontos dolog, meglátszik, hogy minő vérű állat. Azután jártatásra kerül a sor. A kupec megáll a térségen, az egyik lábát előre veti, az ostort a hóna alá fogja és egy arravaló emberrel maga előtt ellépteti az állatot négyszer, ötször vagy többször is. Nézi, hogy mint „szedi a lábait”. Azután egetésre kerül a sor. Az ember fogja a zablát és szalad a lóval együtt.”

A régi vásárok jellegzetes alakja volt a *hajcsár*, a hajdani *hajdúk* szakmai ivadéka, vagyis olyan alkalmi munkavállaló, aki a helyi és környékbeli jószágvásárlásokon megjelenve, arra vállalkozott, hogy azokat az állatokat: marhát, lovat, amelyeket a szegedi gazdák és kupecok vásárlottak, együttesen a parancsolt helyre hajtsa. Az ilyen ember rendszerint dologkerülő kocsmatöltelék volt, feladatát azonban becsülettel teljesítette. Akadtak olyan szegedi hajcsárok, akik még Dunántúlra, főleg Baranyába is hajtottak. Olykor a feleségük is elkísérte őket.

A kupecok megvásárolták egy-egy vásárban a marhát, tehenet, a hajcsár gondjaira bízták, hogy másik vásárba, vagy városba hajtsa őket. Vagy darabszámra vagy napszámra egyeztek, 10—15 marhát is összeverték. Menetközben meglegeltették őket. Éjszakára fához kötötték, vagy útbaeső tanya, falusi ház ismerős istállójában éjszakáztak. A gazdasszony ilyenkor megfejté a teheneket és ezért vacsorát főzött a hajcsárnak.

A lovakat — négyet-ötöt — összekötötték, úgy hajtották.

Öreg tanyaiaikról hallottuk, hogy az istálló küszöbén keresztbe tették a szénvonót pemetelőt, pizskafát, sütőlapátot, mint amelyek a kenyérkultusszal, további áttétellel a szentostyával függenek össze. Az új tehenet ezeken át hajtották be, hogy rontás ne árthasson neki. Újkígyóson az új tehenet a gazdaasszony leterített pendelyén át hajtották az istállóba. Alsótanyán rontás ellen némelyek karácsonyi hagymát dörzsöltek az új tehén szarvára.

¹⁹ Kint a pusztán. Szeged 1899, 56.

PIAC

Szegednek nemcsak a vásárai, hanem a piacai is mindig híresek voltak. Vásárra inkább a férfiak jártak, a piacra pedig főleg az asszonynép.

A szerdai és szombati hetipiac tréfás neve *garabolyos ünnep*, amelyen a külvárosi, tanyai és környékbeli fehérnépek *piacosruhában*, azaz félünneplősen öltözve adtak-vettek.

A maguk ismeretei szerint a régi szegedi piacot Herman Ottó jellemezte²⁰ visszaemlékezve az Árvíz idején:

„A halas piac sajátságos négy lábú ládáiban a drága kecsegétől el a silány keszegig, a kanyargó Tisza minden ehető hala kapható volt, s a karsú ollós rák csak úgy nyüzsgött benne. Karfák által körülfogott minden nagy négyzetben más-más cikkek voltak kirakva. Ahol paprikát árultak, ennek vörös színe uralkodott mindeneken. Ahol zöldséget, ott zöld volt minden. A cserépedény egy kis versenytérnek is beillő darabot borított. A hentesek, mészárosok, szappanosok sátrai szemközti sorokban utcaszámra állottak. A kendős zsidóság, a patyolatosok gyékényei hosszú sorokban nyúltak el.”

A városháza és vár közötti hatalmas térségen, a későbbi Széchenyi téren volt hosszú időközön át a *nagypiac*. Még századunk első felében is a piacozás nagy részének színhelye, bár állományán lassanként más újabb piacok, piacterek osztozkodtak. Öreg szegediek még jól emlékeznek a tér keleti részén a kékfestők, rőfösök, fityulaárulók sátraira, a Törvényszék előtt a kádárok, talicskások állására, a nyugati részen, a Zsótér-ház előtt a papucsosok, csizmadiák, cipészek, bocskorosok, kalaposok, a Kis Dávid-házzal (Széchenyi tér 15.) szemben a mézeskalácsosok sátraira, a Városháza előtt a szűcsökre.

A piactéren állott a múlt század hetvenes éveiben lebontott barokk Szentháromság-szobor. Ezért született meg a már máshol is idézett szegedi tréfás szólás: *mindön mögteröm a Szentháromság lapossán*. Amint Csaplár Benedek magyarázza: „a szögedi tág piacon e mondattal felelnek a szegedi lakosok a szűk termést panaszló tanyaiaknak alkudozás közben.”

1872-ben, tehát még az árvíz előtt épült a mai Széchenyi és Klauzál teret elválasztó két háztömb. Nyilvánvaló tehát, hogy a Klauzál téri *tej- és kinyérpiac* előtte a nagypiac szerves része volt, csak az építkezés különítette el.

A tér keleti felén, a Kossuth-szobor körül ősi szokásjogon árultak a *kinyérsütögető asszonyok*, akiknek kiváltságát a Tanács a céhes péekkel szemben is mindenkor megvédte.

Itt voltak a *sajtosasszonyok* sátrai. Tejfölből, vajból, vajjából, sokféle túróból nagy választékuk volt. Ide hozták be a hajnalban fejt tejet az alsóvárosi, tanyai és környékbeli asszonyok. Nem hiányzott a *kávéduttyán* sem.

A népiesen *Köz* néven emlegetett Kis utcában volt a mindennapos *zödségpiac*, amely egészen a bérházig kiterjeszkedett. Itt árulgatott majd hat évtizeden át *Balogh Ágnes*, *Móricz Zsigmond Rúza* Sándorának egyik eleven forrása.²¹

²⁰ Szeged — a milyen volt. VU. 1879, 186.

²¹ *Móricz Zs.*, A szögedi kufa. Hid 1940.

Kenyérpiac (Klausz tér, XX. sz. eleje; MFM)

Hetipiac, papucsosátor. Asszonyok piacosruhában (XX. század eleje; MFM)

1950 körül enyészett el a *makaipiac*, a Város egyik néprajzi jellegzetessége. Tél kivételével az estébe is belenyúlva, kedden és pénteken délután, tehát a hetipiacos napok előtt volt az ideje. A híd fejében, a mai Roosevelt téren tartották. Mikor kezdődött, nem tudjuk, de már a múlt század első felében virágzott. Nyilvánvalóan úgy keletkezett, hogy a szegedi hetipiacokra iparkodó marosi és tiszai *kufahajók*, dereglyék már idejében, előző nap délután megérkeztek és terményeiket nyomban árusít-

Hetipiac a híd fejében (XX. sz. eleje; MFM)

tották is. Hamarosan szegedi termelők is csatlakoztak a maguk egyetmásával hozzánk. A piacnak kora őszi estéken a portéka mellett égő gyertyák, mécsesek meghitt hangulatot adtak. Törzsökös szegediek nehezen felejtik.

Tavaszon a várkert nyugati oldala és a színház közötti útszélen a gyümölcsfakertészek árulták csemetéiket. Közvetlenül a parton volt főleg péntek délelőtt a *halpiac*, *halvásár*, amelyről már máshol szólottunk.

A mai Dugonics téren volt még a múlt század elején is a *disznópiac*, majd a gabonakonjunktúra bontakozásával a *búzapiac*. Innen a régebbi *Búza tér*, a Dugonics-szobor felállításától (1876) óta pedig mai neve. Az árvíz után a búzapiac, amelyről más helyen már megemlékeztünk, a mai Szent István térre került. A piac a gabonaválságok miatt sorvadni kezdett, majd el is enyészett. Ma kisebb piac él a helyén.

A *kakastemplom* néven emlegetett református templom északi oldalán volt a *borpiac*, ahol még századunk első évtizedeiben is, hetipiacos napokon a tanyaiak kocsiukról, hordóból árulták boraikat.

Keleti oldalán, a kerítéskorláthoz támaszkodva tápaiak kínálták gyékényportékájukat. Innen a *gyékénypiac* elnevezés. Az átellenes piacrésznek, ahol a Klauzál térről való eltávolítás után a tejet, tejneműt árulták, *fürdőpiac* volt a paraszti neve.

A Mars tér (ma Marx tér) *Mars mezeje* néven a XVIII. században katonai gyakorlótér volt. A múlt század elejétől már piac, a jószágvásár színhelye. Körülötte számos beszálló vendéglő, hatalmas udvarral, amely egyúttal *kocsibeálló*, *kocsiállás* volt. A piacra érkező tanyai, vidéki kocsi kisebb díj fejében ide állottak be, a lovakat kifogván és őrzésükre családbeli *kocsipásztor*t hagyván hátra.

A Víz után a *vásárállás* kikerült a rókusi állomás mögötti nyomásra, ahol valamikor az akasztófa állott. 1861-ben bontották le. Említsük itt meg, hogy hajdanában elrettentő például, egyben Szeged pallosjogára való emlékeztetésül a Város két végén bitófák állottak, de lassan elkorhadtak.²²

A Mars téri piacot a Nagypiachoz képest *kilsőpiac* néven is emlegette a nép. Déli, kaszárnya felőli felén volt a széna-, kocsi- és kötélverőpiac. Itt árultak a favillás és garabolyos tótok, tüsökboronás bihari románok is. Mindezek vásár idején a vásárállásra kerültek.

Jegyezzük meg, hogy a szénapiac a múlt század legelején az akkori királyról elnevezett *ferencpiacon* volt, a mai MÁV-üzletigazgatóság helyén, tehát a *hetelőkocsm*a és vendégfogadók szomszédságában. Innen átkerült a mai Horváth Mihály utca tájára, tehát a sóháznál várakozó *kopplalósok*, azaz fuvarosok közelébe.

A híd közelében meg a Mars tér déli részén volt még a legújabb időkig *kocsi-piac* is: az a hely, ahol a tanyai termelők közvetlenül a kocsijukról árulták egyet-másait.

A tér északi felében volt szinte napjainkig a *ziskpiac*. Születési éve a *szűk eszetendő* (1863), amikor alig termelt valami. Az országban nagy volt az inség. Öregektől hallottuk *levesős esztendő* néven is, mert az éhező szegénységet ingyen levessel tartotta a Város. Ebben a szükségben támadt a Mars téri zsihipiac szegedi ajkakon még *ócska-piac*, *hitványpiac*, *szögénypiac*.

„Nem a piac szegény — írja Tömörkény²³ — hanem aki rajta vásárol. Másként zsihvásár a neve, de a kintlakók szegénypiacnak nevezik, mert az ócska holmikat, amik ott eladók, csak a szegény ember keresi föl. Van ott minden... A sok kopott, ütöttvert vasdarabban, amely a piac földjét nagy területen borítja, egy darab kortörténet hever. A régi paraszt-mivesség szerszámjai, amik ma már nem kellene, mert helyükből kitolta őket a gyáripar. Tízivel, húszával hever egy régi szőlőszerszám, amely ma már nem forog kézben: e szerszámban egyesítve van a sarló, a kés, meg a balta. Megszűnt, elfeledett, eltűnt iparágak szűrő és vágó eszközei is itt tartózkodnak igen rozsdás állapotban. Némely szerszámról sem a vevő, sem az eladó nem tudja megmondani, mi lehetett, mire használhatták...”

A piac más tréfás-önirónikus nevei: *mi piacunk*, *adja kend fő-piac* (az eladó holmik ugyanis a földön hervernek), *cérkópiac* (zajossága miatt). Újabb külvárosi, kispolgári nevei *zsibaj*, *zsibajgó*, *zsibi*, *zsibuc*, *zsibuci*.

Szomszédságában volt a *komédiáspiac*, röviden *komédia*. Az összefoglaló szóval a vásári, szórakoztató látványosságokat illették. Föl-fölbukkantak az *istóriaárulók* is, akikről más összefüggésben szólunk bővebben.

Tömörkénynek, aki szívesen nézelődött íróként is, keresgélő múzeumigazgatóként is e forgatagban, több klasszikus novelláját ihlette. (A tengeri város, A lélek az Úr elé megy, Vásár).

A Víz után keletkezett, Ferenc József kislányáról elnevezett Valéria, (népiesen *Valériai*, *Vanélia*) téren (most Bartók Béla tér) volt a híres *paprikapiac*. Eleinte a nagypiacon, később a Kiskörúton, a század végétől pedig itt zajlott le a hetipiacos napokon.

A piac legnagyobb részét a tanyáról kocsin behozott füzérek foglalták le. Ez volt a *füzépiac*. A nyugati oldalon, az út mentén a *töröttespiac*, *öröttespiac* foglalt helyet.

²² Reizner III, 62.

²³ Homokos világ. 181.

Kocsipiac a Múzeum mellett (XX. sz. huszas évei; Uherkovich G. fölvétele)

Az első világháború előtt a *kikészítők*, szokottabb nevükön *paprikakufák* hatalmas zsákokban árulták őrleményeiket, amelyekre helybeli és vidéki kereskedők egyezkedtek. Minthogy a kikészítők a reggeli órákat füzérvásárlással töltötték, a kereskedőkkel való alku a déli órákra maradt. Az első világháború után keletkezett állami minősítés lehetővé tette a *mustrarú*, azaz mintáról való árusítást is.

A *literőspiac* mindvégig megmaradt a nagy piacon, vagyis a Széchenyi téren. Régi időktől fogva egészen századunk harmincas éveig itt a *literőskufák* árultak itt az Építő és Romboló Víz szobrainak déli parktükre előtt literenként, illetőleg kilónként. Igazi szegedi látványosság volt, festőink szokszor megörökítették.

Visszatérve még a Valéria térhez, keleti részén volt a *húspiac*. Itt mérték hetipiacos napokon, ünnepek reggelein sátor alatt a friss húst a hentesnek, mészárosnak, birka-húst kínáló cincárnék, továbbá a *belesasszonyok*, akiknél friss pacalt, kocsonyának való, máshol már jellemzett *állást* lehetett kapni. A húspiacnak a piacozó tanyaiak friss hússal való ellátásában is jelentősége volt.

A tér déli részén asztalosok kész, inkább már kispolgári bútort árusítottak főleg a tanyaiak számára. Innen van, hogy itt és az Attila utcában számos asztalosműhely is élhetett.

Régebbi, nyilván csak az árvízzel eltűnő piacaink a *rácpiac* és a *ferencpiac*.

A rácpiac a mai Maros utcának a kiskörútra szögellése táján, kisebb piachely volt. Már nem tudjuk, hogy volt-e valami emlékezetes portékája, jellegzetessége. Nevét nyilván a *kiscërkő* néven emlegetett fősővárosi görögkeleti templom ihlette. A közelben volt néhány görög, illetőleg szerb bolt is. Így egy *Haris* nevezetű görögé is, akit inkább *Manódl*i néven ismertek. Csiholáshoz való taplót is árusított. Ferenczi János és Tömörkény örökítette meg ezt a helyi szólást: *éghetetlen, mint a Manódl*i *taplója*. Egyszer a háza leégett, a padlásán heverő taplóba a tűz mégsem kapott bele.

A ferencpiac máshol kerül bővebben szóba.²⁴

²⁴ A két világháború közötti időszakról kitűnő, közgazdasági-statisztikai célzatú állapotrajz Kováts J., A szegedi piac. A Szegedi Alföldkutató Bizottság kiadása. Szeged 1933.

RÉGI MÉRTÉKEK, MÉRŐESZKÖZÖK

A mérésnek a méterrendszer általánossá válása előtt az országos, illetőleg tájankénti egyezések mellett számos helyi módja, eltérése, jellegzetessége volt.

Sajnos, nem ismeretesek középkori mértékeink, így a sóé, boré, ruhakelméké.

A gabonának, más szemes termésnek több régi mértéke járta. Legáltalánosabb űrmérték volt a *véka*, mintegy 31 liter. Véka volt a neve annak a vödörszerű, függőleges nyéllel ellátott faedénynek is, amelybe egy véka gabona fért bele. 1803. árszabás (kádároké): *egy Búza Mérő Véka 30 kr.* A vékával együttjárt a *csapó, vékacsapó* is: keményfa lap, amelyet ráfektettek a véka peremére, majd végig húzták rajta. Az egy vékánál több gabona így leszóródott róla. Ez a művelet volt a *vékacsapás*. Innen a máig élő szó: *csapóst*, vagyis nem púposra, hanem simára rakott termény, más egyéb kosárban vagy más edényben.

Minden Szegeden eladott gabona után fizetett pár krajcárnyi illeték volt a *vékapéz, vékataksa*. Behajtásán, illetőleg pontos mérésén igazlatóként hatósági személy, a *vékabíró*, későbbi nevén *mázsamestör* űrködött. Esküszövegében olvassuk: 1723. *Véka Bírói Hivatalomban eleget kívánok tennem... a szokott Véka Taxát külső embőroktől beszedöm...*²⁵

A szélmolnároknál járta a *kisvéka* (28 liter) és az *öregvéka*. Ez utóbbi a rendes vékának felelt meg. Használatos volt náluk a szintén véka alakú *kisköpőce, köpőce*: a vékának mintegy tizedrésze.

A *pozsonyi véka*, másként *pozsonyi mérő* 2 vékának, mintegy 62 liter gabonának felelt meg. Röviden *pozsonyi*. Egy magyarszentmártoni mesében olvassuk: *odadja neki a lányát... ha három pozsonyi búzát mögőröl.*²⁶ 3 pozsonyi vékából álló szegedi, illetőleg délvidéki mértékegység volt a *martonyosi köből, martonyosi mérő*, másként *bácskai köből*.

„Egy pozsonyi mérő áll két vékából, egy pesti mérő három vékából, egy szegedi mérő pedig négy vékából: így egy szegedi mérő két pozsonyi mérőt téssen. Köbőlnek nevezik ezt másként, mást pedig kilának is hívják.”²⁷

E mértékegységek készültek edénynek is. 1813. árszabás: *Posonyi mérő az az Kila kemény fábul Pintér abrontsaival 1 ft 48 kr.* 1765. *Vasalt posonyi fél mérő.*

A *pozsonyi szatyor* a tápai gyékényszövésnél már szóba került. (vö. I. kötet 403. 1.) Ismeretes, hogy a *kila* török, tehát hódoltsági űrmérték: 2 pozsonyi mérő. Régi iratokban a *bácskai kila* is előfordul. Nagysága ismeretlen. Defterekben, illetőleg magyar nyelvű török iratokban fölbukkan a *stamboli kila, istámboli kila* is.

²⁵ SzN. 1898, 134. sz.

²⁶ Kálmány L., Hagyományok I, 79.

²⁷ Hajókázható csatorna. 18.

Török eredetű súlyegység volt az *oka*, mintegy 400 gram, amelyet a Városban még a XVIII. században is használtak.²⁸ 1685. azért ezen Czímeres levelünket látván... 200 oka vaját... mingyárt ide Szegeddé hozzátok.

Érdemes megemlíteni, hogy öregek a kiló helyett ma is inkább ezt mondják: *kila*, sőt *kilaméter*. Ez nyilván a szívós nyelvi emlékezet, ill. hangzási analógia hatása.

A szegedi régiségben még előfordul a délszláv eredetű *csetert*, *csötört* is. 1720. az kéve kötőknek penig naponként leszen két csötört vagy véka búzája. 1804. Bálint Panna néném alku szerént meg vete 80 forinton köblit in Suma csötöre 120 forint.²⁹

Gabonamérésre szolgált és tanyai öregek emlékezetében máig él a *szipács*: hor-dófából készült, pásztorok-használta kupa. Magassága mintegy 30 cm, átmérője 20—25 cm volt. Egy függőleges nyél is kiállott belőle. 8 kg gabona fért bele. Ebben mérték ki a jószág tartó gazdák a pásztorok számára a kommenciót.

Súlymérték volt a *mázsa*, *font*, *lat*.

A *bécsi mázsa* 56 kg. A *bécsi font*, másként *öreg font* ennek század része, tehát 0,56 kg súlyt nyomott. Fele: *félfont*, negyede: *fértály*, nyolcada *féfertály*. Volt még *magyarfont* is: 0,40 kg.

A *lat* volt a legkisebb régi súlyegység, pontos népi meghatározása már nem sikerült. 1726. Az egy polturás kenyér 1 lat 20 nehezék legyen. — A nehezék talán az „uncia” magyarítása.

A mérlegnek öregek ajkán máig inkább *mázsa* a neve. Kofák között olykor még ma is használatos a *rudasmázsa*: olyan felakasztható, régimódi mérleg, amelyen a mérés egyenlőtlen karú emelőn történik. Tanyai öregektől hallottuk még a *hódasmázsa* nevét is, de jellemezni már nem tudták.

A vékát földmértékül is emlegették. Így az *égyvékás* föld bevetéséhez 1 véka szem szükséges. *Háromvékás* szőlő akkora szőlőterület, amelynek bevetéséhez 3 véka gabona kellene.

A véka volt 1 *köböl*: vetőgabonában számítva 1 holdnál valamivel nagyobb földterület.

Az ől régebben terület: *négyszögöl*, *kvadrátöl*, népiesen *vadrátöl*, *kadrátöl*, sőt testszerű kiterjedés mérésére is szolgált: *köböl*, *kubiköl*.

„Minden nyelvben — akár fejlett, akár primitív kultúra hordozója — megvan — írja Velcsov Mártonné³⁰ — annak az emléke vagy ma is eleven szokása, hogy emberi testrésze neve mértéket is jelent. Ha más ismereteink nem volnának, már ebből a nyelvi tényből is kikövetkeztethetnénk, hogy melyek lehettek a mérésnek a legősibb és egyúttal legtermészetesebb módjai. A testrészek — természetükből következően — *elsősorban hossz mértékül szolgálnak. Legelterjedtebbek az ujjakkal, a tenyérrel, a karokkal, illetőleg a lábakkal végzett mérések.*”

Így van ez természetesen némi helyi módosulásokkal a szegedi hagyományban is.

A kéz felhasználásával adódott az *öl*: egy középtermetű ember kiterjesztett karjainak hosszúsága, mintegy 189 cm. Öregek még ma is számítanak így a méter helyett.

Öl ama lécs is, amelynek egy *öl* a hossza és sukokra (lábakra) van osztva. Egyéb-ként 1 *öl* volt 6 *láb*, 1 *láb* = 12 *hüvelyk*, 1 *hüvelyk* = 12 *vonal*.

A *láb* egykori hosszúságmérték: 32 cm. A *lépés* hosszúságnak hozzávetőleges megmérésére szolgál.

²⁸ Káldy-Nagy Gy., A Szeged-környéki hász-birtokok a XVII. században. Agrártört. Szle. 1961, 457—513. Az összeírás 1670 tájáról származik. (1 kila = 20 oka = 22,25 kg; 1 jünige = 1,5 oka.)

²⁹ Inczeffi Géza közlése.

³⁰ Velcsov M.-né, Antropometrikus mértéknevek a magyar nyelvben. Nyelvtud. Ért. 84. Bp. 1974, 7.

A *rőf* különösen még végben levő ruhakelme mérőeszköze, mintegy 78 cm. Ha nincs *rőfös*, azaz rőfmérő lécz kéznél, akkor a kelme végét az eddig kinyújtott kar újjai közé fogják és a másik kéz vállához mérik hozzá. Ez is 1 rőfnek számít.

Az *ujj*, *ujjnyi*, szegediesen *únyi*, azaz egy kézujj hosszúsága nem vált elismert mértékké. Csak beszélgetés során használatos. Az *araszt* az a távolság, amelyet a kifeszített hüvelykujj és kisujj át tud érni. A hüvelykujj és mutatóujj közöttinek *bakaaraszt* a neve. A tenyér és kifeszített hüvelykujj szélessége a *marok*, *marék*, de szintén *marok* a tenyér és összeszorított ujjak között keletkezett öblösség. Mérésre is szolgál.

A hosszúság egységes, nemzetközileg elfogadott mértéke a *méter*, öregek ajkán *meter*, *metter*. Mind máig járja iparosoknál a *coll*: 2,63 cm. A bécsi *coll* valamivel kevesebb.

Folyadék, ital, régi, ma is emlegetett mértékegysége volt az *akó*: 56 liter. Fele *félakó*: 28 liter. Készültek akós, félakós hordók is. Már csak emlékezetben, nótában él a *mesző* néven emlegetett meszely: 0,35 liter, továbbá az *ice*, *icce*: 0,8 liter, *pint*: 2 ice, a már csak forrásokban élő *verdung*: 2 ice.

Régi kalmárkodó népünk nem ismerte az írást, számokat, mégis az asszony nép is kitűnően, villámgyorsan tudott számolni. Mint Szűts Mihály említi,³¹ a rovásnak különös neve volt a *macskaláb*. Jelei: 1=1, $\wedge$ =5, +=10, C=50, 0=100.

„Négy egyenlő szám kerülhetett az 1 és 10-ből, az 5 és 50-ből már csak kettő a számolásnál egymás mellé, s ezzel a legbonyolultabb föladatokat megoldották. Számoltak forintban, dénárban, seingarasban, petákban, pengőben, váltóban meg a jó ég tudná milyen pénznemekben. Édösszülém (nagyanyám) is ezek közé a népek közé tartozott, tőle tanultam el a rovásnak ezt a fajtáját. Mint kisdíákat sokszor megizzasztott vele. Az ő haszonszámítása, meg a fuvarbér és egyéb, hamarabb elkészült, mint az enyém. Az igaz, hogy egy nagy asztallap kellett hozzá.”

³¹ Szűts M., 390.